

EK-2 : BİR SORUN ÇÖZÜMLEME ARACI: EZ-IMPACT™

Sorunlar üzerinde gözlem yapıp onların yapılarını inceleyenlerin farkına vardıkları ilk gerçek, onların “hareketli yapıları”dır.

Bakır madeni nasıl ki hemen havanın oksijeniyle birleşmeye istekliyse, sorunlar da başka sorunlarla birleşmeye öylesine isteklidirler. Bakır-oksit ne bakıra ne de oksijene benzemediği gibi, iki sorunun birleşmesinden doğan yeni sorun da, onu üretmiş olan sorunlara benzemeyebilir.

İşin daha ilginç bir yanı vardır: bakır bir defa oksijenle birleşip üzerini ince bir oksit tabakasıyla kapladı mı, artık bu “birleşme arzusu” biter, üzerine zorla bir başka madde getirilmediği sürece kararlı yapısını korur. Sorunlar ise böyle değildir. Bitmek tükenmek bilmeyen bir isteklilikle, diğer sorunlarla birleşip yeni sorunlar üretmeye devam ederler.

Bu durum, toprağın altına doğru büyük bir hızla köklerini salan, her kökten ikişer üçer kök çıkarıp daha derine giden bir bitki gövdesi gibidir.

Dışarıdan bakan bir göz daima aynı gövdeyi gördüğü için, köklerin bu yayılıp derinleşmesini göremez. Sorunlar da aynen böyledir. Gözümüze hep aynı ve değişmiyormuş gibi görünen bir sorun, sürekli olarak yeni kökler üretir, onlar da başka gövdelerin kökleri, hatta kendi gövdesinin kökleriyle birleşerek genişlerler.

Örneğin, “yüksek enflasyon” sorunu bir gövdeye, “hızlı nüfus artışı” ise bir diğer gövdeye benzetilebilir. “Enflasyon” gövdesinden çıkan köklerden birisi “sermaye aşınması”dır. Bir bakkalın dükkanındaki malları yani sermayesi, enflasyon tarafından kemirilir. Sattığı malın yerine yenisini koyamaz. Böylece bir süre sonra dükkanını kapatmak zorunda kalır ve işsiz kalır.

“Hızlı nüfus artışı” gövdesinden çıkan köklerden birisi ise, “genç nüfusun işsizliği” dir.

Sermaye aşınması nedeniyle işini kaybeden ve genellikle orta ya da ileri yaş grubunda olan kişiler, hızlı nüfus artışı sonunda ortaya çıkan genç işsizlerle aynı emek ve sermaye piyasalarını paylaştıkları için, bu iki ayrı kök birleşip yepyeni bir sorun üretirler: “genç-yaşlı kuşaklar çatışması” !

İşsizlik nedeniyle doğan bu yeni sorun, başka bir gövdenin (örneğin kültürel yozlaşma) uzantılarıyla birleşip daha başka sorunlar üretebilirler.

Bu küçük örnekle, sorunların nasıl bir hareketlilik içinde sürekli genişlediği anlatılmaya çalışılmıştır.

Sorunları çözebilmek için önce onları özümlemek, çözümleyebilmek içinse önce onları anlayabilmek gerekir. İş, sorunları çözmek olanların bu nedenle bu süreci -ki adına “sorun kimyası” denilmelidir- iyi anlamaları gerekir.

Sorunları ve aralarındaki ilişkileri anlamadan, bu ilişkileri çözümlenmeden sorun çözmeye kalkışmanın kaçınılmaz sonucu ise deneme-yanılma yani “kurcalama”dır. Bu ise sorun çözmek bir yana yeni sorun üretmenin en güvenilir yoludur.

Sorunları ve aralarındaki ilişkileri “anlayabilme”nin yolu, peşin yargılardan sıyrılıp, onları nesnel olarak incelemektir.

“Bu sorun şöyle çözülür”, “nedeni şudur”, “benim bildiklerim doğru olmalıdır, çünkü benim unvanım var” gibisinden peşin yargılar, bu incelemeyi imkansız kılar.

İncelemeyi güçleştiren bir diğer öge ise, bu konulardaki pratik eksiğidir. Bir sorunun, peşpeşe neler üretebileceği konusunda yeterli düşünsel pratiğe sahip olmayanlar için, bu sorun zincirini gözde canlandırmak güç olabilir. Ama bunu sürekli yapan kişiler, bir sorundan neler üreyebileceğini kolayca tahmin edebilirler.

Böylece ortaya çıkacak olan “sorun haritası” (bir sorun, onunla ilişki içindeki sorunlar ve aralarındaki çeşitli türdeki bağlantılar), çözümlenmeye (analiz) hazırdır.

Burada “çözümleme” deyimiyse, haritadaki sorunlar içinden bizi ilgilendiren(ler)in, çeşitli önlem senaryoları karşısında ve belirli bir süre sonunda ne duruma geleceklerinin tahminlenmesi kastedilmektedir.

Ancak, burada önemli bir güçlük vardır: bundan önceki “sorunları anlama” evresi, kalem, kağıt ve düşünmeyle yapılabılırken, bu yeni evre (çözümleme evresi), ek olarak bir de “yöntem”e gereksinim gösterir.

Bu çözümlemenin “nasıl” yapılacağını adım adım tanımlayan bir “yöntem”e sahip olmaksızın çözümleme yapılamaz.

Bu yöntem’e, (Cross Impact Analysis) adı verilmektedir.

A.B.D. Kongresi Bütçe Komisyonu’nun başlıca görevlerinden birisi, Kongre’den çıkarılmak istenen yasalara, “olursa ne olur çözümlemesi” (what if analysis) uygulamak ve tekliflerin yasallaşması halinde mali, ekonomik ve sosyal sonuçlarını tahmin etmeye ve olabiliyorsa bu sonuçları iyileştirmeye çalışmaktır.

Bu nedenle, Çapraz Etki Çözümlemesi toplum yaşamında çok önemli bir işleve sahiptir. Bu tür yöntemler kullanılmaksızın, olumlu ve çoğu da olumsuz binlerce olasılıkla dolu bir denizde pusulasız yol almaya çalışmak, rastlantılara tamamen teslim olmak demektir.

Bu tür senaryo analizlerini yapmada kullanılan yöntemlerden birisi “benzetim” (simulation)dir. Ancak, bu yöntem, sorunların (daha genel bir deyişle “olay”ların) sayısal olarak ifade edilebilmelerini gerektirir.

Yani, “olay haritası”ndaki olayların her birinin mevcut ve gelecekteki durumları, diğer olaylardan ne kadar etkilendiği ve de onları ne kadar etkilediği, mutlaka sayısal olarak ölçülendirilmek zorundadır. Bu yapılabılıyorsa, “benzetim” etkin bir “çözümleme aracı”dır.

Sosyal (ve çoğu ekonomik) sorunların ise bu şekilde sayısallaştırılmaları genellikle güç hatta imkansızdır. Bunlar, “az”, “orta”, “çok”, “yeterli”, “yetersiz” gibi öznel yargılar yoluyla ölçülendirilebilirler.

Örneğin, enflasyon ile ahlaki sorunlar arasındaki etkileşim ya da memurların beceri düzeyleri ile rüşvet arasındaki ilişkiler ancak öznel olarak (az, orta, çok gibi) tanımlanabilirler.

İşte, olayların sayısal olarak ifade edilmesinde güçlükler bulunan haller için kullanılabilecek bir araç, Çapraz Etki Çözümlemesi “yöntem”ine göre yazılmış bir bilgisayar yazılımı olan EZ-IMPACT™ 'dir.

Program üzerinde BEYAZ NOKTA VAKFI tarafından 1 yıl kadar çalışılıp kullanımı konusunda deneyim sağlanmış ve sonra da Türkiye’deki rüşvet sorununa uygulanmıştır.

Bu yolla yapılan çözümlenmeler, rüşvetin genelde konuşulan nedenlerinin ve bunların ağırlıklarının geçerli olmadığını göstermektedir.

Bilgi toplumu, sorunlarını bilgi ile çözebilen bir toplum ise, bu tür çözümleme araçlarına sahip olmaksızın, daha da önemlisi bu araçların yaygın kullanımını sağlamaksızın bilgi toplumu’na geçiş mümkün değildir.

1994